

Metodologické problémy etnografického výskumu

Antropológia a etnológia

- Rôzne vedecké tradície
 - Anglicko: *anthropology, ethnology*
 - Francúzsko: *ethnologie*
 - Nemecko a stredná Európa: *Ethnologie, Volkskunde a Völkerkunde*
 - Slovensko: *národopis*
- Skúmanie podobných otázok z dvoch perspektív: všeobecná/porovnávacia (antropológia) a kultúrne špecifická (etnológia)

- **Etnografia:** zber dát v teréne, v prítomnosti, prostredníctvom *zúčastneného pozorovania* danej komunity a vykonávania *interview*.

Štruktúra prezentácie

- Objektivita etnografického výskumu a „kríza reprezentácií“
- Dve perspektívy v etnografickom výskume: pozitivistická a interpretatívna
- Pozorovanie a zúčastnenie
- Etnografické interview: typy otázok a kvalitatívna analýza
- Príklad etnografických techník: vignety

Terénny etnografický výskum

- Dlhodobý pobyt v teréne
- Sociálna interakcia s pozorovanými ľuďmi
- Priame pozorovanie relevantných udalostí
- Formálne a neformálne interview
- Systematická analýza dát
- Získavanie dokumentov a artefaktov
- „Otvorenosť“ výskumu, teda možnosť zmeny jeho cieľov

Hlavná metóda: zúčastnené pozorovanie

Objektivita etnografického výskumu: debaty v polovici 20. st.

- Rôzni etnografi môžu reprezentovať a interpretovať tie isté kultúrne javy odlišným, dokonca protikladným spôsobom
 - Debata Robert Redfield – Oscar Lewis: Tepoztlan, Mexiko (1930, 1951)
 - Debata Margaret Meadová – Derek Freeman: Samoa (1928,1983)

„Kríza reprezentácií“

- Neistota ohľadom adekvátnych prostriedkov opisu sociálnej reality
 - Kritika pozitivistického modelu
 - V rámci pozitivistického modelu: hľadanie spoľahlivejších metód

Smer novej etnografie

Symbolická/interpretatívna antropológia

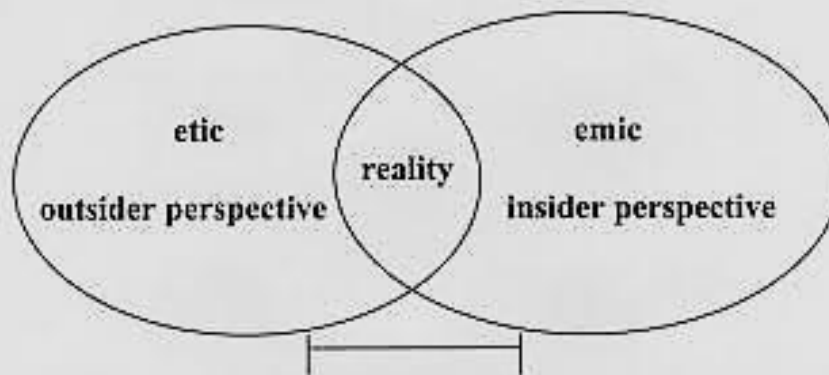
- Kultúra je zdieľaným systémom významov.
- Clifford Geertz: „Analýza kultúry nie je experimentálnou vedou, ktorá hľadá zákony, ale vedou interpretatívnou, ktorá hľadá významy“.
- Etnografický opis je produktom medzikultúrnej komunikácie a *v princípe* nemôže byť objektívny, keďže etnografi sami sú nevyhnutne subjektívni.

Kognitívna antropológia

- Základný predpoklad: medzi kultúrou a ľudským myslením existuje vzájomná súvislosť.
- Keďže existujú univerzálne procesy ľudského myslenia, analýza kultúry znamená odhaľovanie vzorcov správania podmienených týmito procesmi.
- Etnografický opis má snahu byť objektívny: antropológia sa má prepojiť s prírodnými vedami prostredníctvom využívania výsledkov psychologického výskumu.

Kultúrne významy: emické a etické kategórie

- Lingvistika: model interpretácie kultúrnych javov
- Objav fonémy
- Kenneth Pike (1966, 1967): kategórie emic / etic
 - Súbor kategórií, ktoré vytvorí pozorovateľ: etické kategórie
 - Súbor kategórií domorodcov: emické kategórie

„Kríza identity“: je antropológia prírodná veda alebo umenovedná disciplína?

- Koncepcie vedy: posun od metodologickej jednoty prírodných a sociálnych vied k perspektíve, v rámci ktorej sociálne vedy potrebujú iné metódy v porovnaní s prírodnými vedami, pretože sociálne javy majú subjektívnu podstatu.
- Máme sa snažiť o verifikáciu a falzifikáciu dát, ako sa to robí v prírodných vedách, alebo zamietnuť akúkoľvek snahu o objektivitu etnografického výskumu a prijať interpretatívnu perspektívu?

Extrémne póly etnografického výskumu

Prúd *Writing Culture*

- Antropológia nie je prírodná veda; cieľom nie je hľadanie univerzálnych zákonov, ale interpretácia kultúry
- Etnografia je literárny výtvor /kultúrny preklad: len kvalitatívny výskum

Experimentálna kognitívna antropológia

- Antropológia je prírodná veda, ktorá hľadá univerzálne zákonitosti ľudského správania
- Prevaha experimentálnych kvantitatívnych metód

Interpretatívna/ literárna perspektíva

- Hodnota výsledkov sa neoveruje súborom vedeckých poznatkov, ale každodennou skúsenosťou pozorovaných ľudí.
- Každá interpretácia je v princípe legitímna.
 - Emické a etické termíny skôr splývajú.

Pozitivistický prístup

- Výsledky bádateľa sa zdieľajú medzi vedcami a porovnávajú sa podľa vopred postulovaných kritérií.
- Výpovede pozorovaných ľudí sa pri interpretácii neberú do úvahy ako analytické výroky, ale vnímajú sa ako druh dát.
 - Striktné rozlíšenie medzi emickými a etickými termínmi.

Zúčastnené pozorovanie: pozitivistická perspektíva

Pozorovanie

- Dáta majú byť dostupné pre etnografov v tom istom zmysle, ako sú dáta dostupné pre prírodných vedcov: cez priame pozorovanie.
- Vzťahy, ktoré sa nemôžu pozorovať priamo, vyplývajú z pozorovateľných javov.
- V sociálnom svete môžeme pozorovať len špecifické konanie jednotlivcov, či už fyzické alebo verbálne.

Zúčastnenie

- Bronislaw Malinowski (1884-1942): zúčastnenie nie je nič iné než pobyt v domorodej dedine
- Clyde Kluckhohn (1905-1960): systematické podieľanie sa na aktivitách podľa toho, ako to dovoľujú podmienky, a príležitostné zdieľanie záujmov pozorovaných ľudí a ich pocitov.
- Nadviazanie spoločenských vzťahov rôznej intenzity
- Nadviazanie recipročných vzťahov
- Opakovaná sociálna interakcia v konkrétnom kultúrnom kontexte

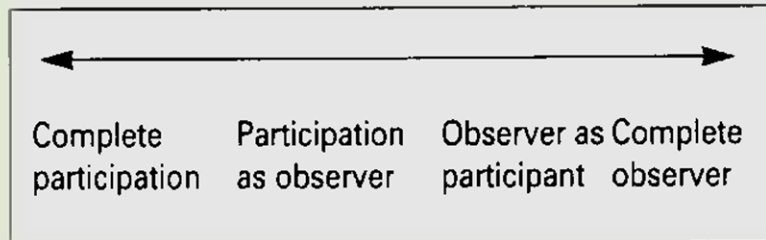
Etnografický výskum

Interpretatívna perspektíva

- Etnograf je **pozorujúci účastník**.
- Jediná metóda: zúčastnenie
- Etnograf *vedome* eliminuje rozdiel medzi pozorovateľom a pozorovanými javmi.

Pozitivistická perspektíva

- Etnograf je **zúčastnený pozorovateľ**.
- Hlavná metóda: pozorovanie
- Ciele zúčastnenia vyplývajú z pragmatických potrieb zberu dát, ktoré sú odvodené z antropologických koncepcií.

Hlavný prúd: „zlatá stredná cesta“

- Eric Wolf: Antropológia je súčasne najvedeckejšou humanitnou disciplínou a najhumánnejšou vedou.
- Základom zostáva pozitivistická perspektíva
- Prínos interpretatívneho smeru: reflexivita etnografického výskumu
- Využitie interpretatívnej perspektívy pri vytvorení realistického opisu spoločenského života, a to v kombinácii s inými stratégiami
 - Použitie kvalitatívnych metód
 - Kombinácia kvalitatívnych a kvantitatívnych metód
 - Triangulácia: použitie viacerých perspektív/techník pri jednom výskume

Kvalitatívny výskum

- Prírodné a sociálne prostredie a jednotlivci, ktorí v týchto podmienkach žijú
- Kvalitatívne procedúry poskytujú prostriedok k získaniu informácie o reálnych ľuďoch a ich životných podmienkach: pochopenie toho, ako ľudia vnímajú a interpretujú svet a pripisujú význam udalostiam každodenného života.
- J. D. Douglas: metódy, ktoré používajú sociálni vedci, spadajú do škály od nekontrolovateľných techník využívaných v prirodzených podmienkach po prísne kontrolované techniky pozorovania.

Zber etnografických dát a teória

- Zber dát je vzájomne spätý s teóriou: pri postupovaní z jednej fázy výskumu do druhej je potrebná neustála spätná väzba

Problém → Teória → Dizajn → Zber dát → Analýza → Výsledky

Problém → Dizajn → Zber dát → Teória → Analýza → Výsledky

- Prístupy „teória pred výskumom“ a „výskum pred teóriou“ sa kombinujú. Počas dlhodobého etnografického výskumu sa vytvára výskumný cyklus.
- Operacionalizácia teoretických pojmov
 - *Operačné definície* konkretizujú význam konceptu vo vzťahu k partikulárnemu výskumu a poskytujú kritéria pre identifikáciu relevantných empirických dát.
 - *Indikátory*: keď je koncept zadefinovaný, je potrebné určiť spôsob, akým tento koncept bude identifikovaný počas výskumného procesu.

Príklad: pojem „nábožný človek“

- *Nábožný*: v danom kontexte človek, ktorý je aktívne zapojený do náboženských aktivít.
- Druh informácie, ktorý zodpovedá aktívnemu zapojeniu do náboženských aktivít:
 - Deklarovaná viera vo vyššiu bytosť
 - Deklarované vierovyznanie
 - Pravidelná účasť na organizovaných stretnutiach náboženskej obce
 - Oslavovanie náboženských sviatkov
 - Participácia na činnosti náboženských organizácií

Druhy etnografického interview

- **Štandardizované** (formálne, štruktúrované) interview
Predpoklady:
 - Otázky postačujú, aby etnograf získal od informátorov celú (alebo takmer celú) informáciu o určitom indikátore.
 - Všetky otázky sú formulované takým spôsobom, že informátori majú jasnú predstavu o tom, na čo sa ich pýtajú.
 - Význam každej otázky je pre každého informátora rovnaký.
- **Neštandardizované** (neformálne, nedirektívne, hĺbkové) interview
 - Etnograf nevie dopredu, aké otázky budú nutné pre získanie potrebnej informácie.
 - Predpoklad: nie všetci informátori pripisujú rovnaký význam položeným otázkam.
- **Pološtandardizované** (pološtruktúrované alebo fókusované) interview
 - Ak otázky majú byť štandardizované, musia sa sformulovať tak, aby ľudia ich pochopili v súlade s lokálnym kontextom.
 - Perspektíva informátorov: ľudia majú rôzne „slovníky“.

Druhy etnografických otázok a etnografickej analýzy

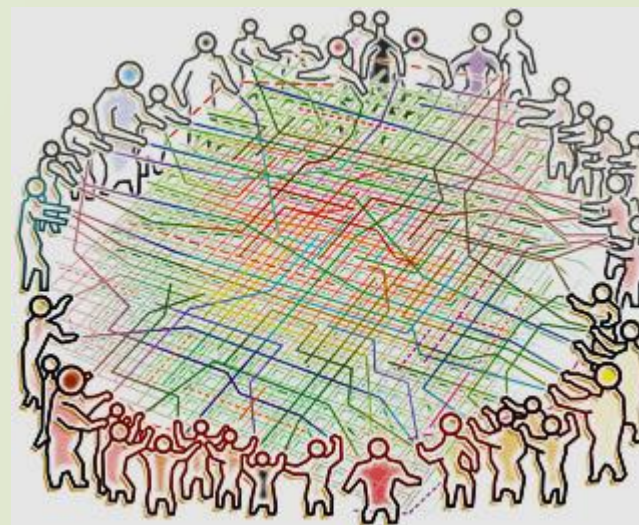
- James Spradley (1933-1982): *Ethnographic interview* (1979)
- Relačná teória významu:
 - Kultúrne systémy významov sa vyjadrujú v symboloch
 - Jazyk je primárny symbolický systém
 - Význam každého symbolu sa nachádza v určitom vzťahu k iným symbolom danej kultúry
 - Úlohou etnografie je dekódovať kultúrne symboly a identifikovať procesy vytvárania významov

Druhy etnografických otázok	Druhy etnografickej analýzy
Opisné otázky	Doménová analýza
Štrukturálne otázky	Taxonomická analýza
Kontrastné otázky	Komponenčná analýza
	Tematická analýza

Doména

- Základná jednotka analýzy kultúrnych predstáv
- Akákoľvek symbolická kategória, ktorá zahrňuje iné kategórie.
- Všetky prvky domény zdieľajú aspoň jednu spoločnú črtu.
- V procese určenia domén hľadáme vzťahy medzi ľudovými termínmi (*folk terms*).

- Druhy kultúrnych domén
 - Ľudové domény (*folk domains*)
 - Analytické domény
 - Zmiešané domény

Ľudová doména

Príklad z kultúry Tausug na Filipínach (Thomas Kiefer, 1968)

Priateľ (*kabagayan*)

Je druhom

- Rituálny priateľ
- Blízky priateľ
- Príležitostný priateľ
- Protivník
- Osobný nepriateľ
- Stúpenec
- Spojenec
- Neutrálna osoba

Strešný termín
(*cover term*)

Sémantický vzťah

Zahrnuté termíny
(*included terms*)

Analytické domény

- Životný cyklus
 - Narodenie
 - Zásnuby
 - Manželstvo
 - Pohreb
- Činnosti v domácnosti
 - Stravovanie
 - Hygiena
 - Upratovanie
- Materiálna kultúra
 - Štýly v oblečení
 - Jednotky bývania
 - Artefakty
- Cestovanie a doprava
 - Cesty
 - Dopravné prostriedky
 - Spôsob cestovania
- Politika
 - Metódy vládnutia
 - Líder
 - Vojna
- Ekonomika
 - Zdroje príjmov
 - Výrobné spôsoby
 - Organizácia práce
 - Deľba práce
- Nadprirodzené predstavy
 - Záhrobie
 - Duchovia
 - Proroci
 - Svätyne
 - Sakrálne objekty
- Rituál
 - Modlitba
 - Obete
 - Prísahy
 - Veštby
 - Iniciácie

Sémantické vzťahy

- X je druhom Y
- X je súčasťou Y
- X je miestom v Y
- X je výsledkom Y
- X je dôvodom pre Y
- X je miestom pre Y
- X sa používa pre Y
- X je spôsobom Y
- X je fáza/etapa Y
- X je atribútom Y

X = zahrnuté termíny

Y = strešný termín

Opisné otázky

- Etnograf a informátor: otázky a odpovede pochádzajú z odlišných systémov významu.
- Základný predpoklad: v etnografickom interview *nielen odpovede, ale aj forma otázok majú pochádzať od informátora*.
- Pre začiatok etnograf potrebuje vedieť aspoň jeden typ bežných aktivít informátora.

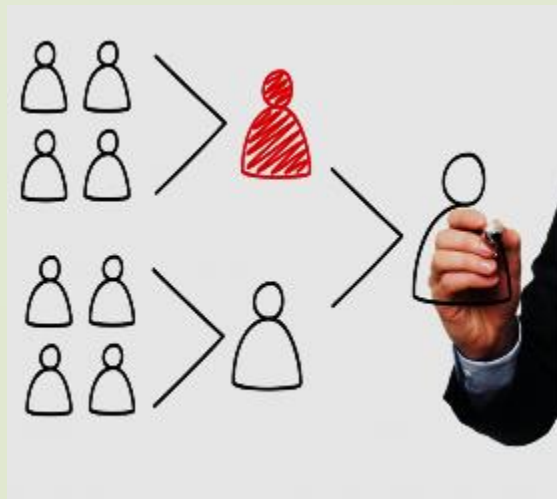
Opisné otázky

Príklad z výskumu komunity mestských šamanov: šamanský kruh

- Grand tour questions:
- Opíšte mi, prosím, čo zvyčajne robíte, keď sa koná kruh.
- Specific grand tour questions:
- Porozprávajte mi o vašom poslednom zážitku počas kruhu, na ktorý si pamätáte.
- Guided grand tour questions:
- Ukážte mi, prosím, kde ste sedeli počas posledného kruhu, a porozprávajte mi o tom, čo ste vtedy zažívali.
- Mini tour questions:
- Hovorili ste o tom, že počas kruhu vždy očisťujete priestor. Mohli by ste mi o tom porozprávať viac?
- Specific mini-tour questions:
- Aký priestor ste naposledy očisťovali?
- Guided mini-tour question:
- Mohli by ste mi ukázať, ako prebieha očisťovanie priestoru?
- Experience question:
- Čo máte radi na kruhu?
- Direct language question:
- Ako by ste opísali skúsenosť v kruhu?
- Hypothetical-interaction question:
- Keby ste o tom rozprávali svojej mame, ako by ste to opísali?

Kroky pri doménovej analýze

- **Doménová analýza:** určenie kultúrnych domén.
- Kroky:
 - Vybrať jeden druh sémantického vzťahu
 - Hľadať vo výrokoch informátora možné *included terms* a *cover terms*, ktoré zodpovedajú danému sémantickému vzťahu
 - Vytvoriť zoznam všetkých hypotetických domén

Príklad z výskumu komunity mestských šamanov: strešný termín Y = „kruh“

Forma	Príklady zahrnutých termínov (X)
X je druhom Y	Cesta, bubnovačka, práca, liečenie, seminár, rituál, medicínsky kruh, ženský kruh, zmiešaný kruh
X je súčasťou Y X je miestom v Y	„Ísť za učiteľmi“, „ísť ku koreňom svetového stromu“, „ísť k duchom“, stretnutie so spojencami, rituál pre niekoho
X je výsledkom Y	Vyliečenie, riešenie problémov, „jasne vidieť“, „pochopiť“
X je dôvodom pre Y	Priateľstvo, choroba, problémy, konflikty, zmätok, dobré zážitky
X je miestom pre Y	Domov, les, seminárna miestnosť, silové miesto, lokalita pre víkendový seminár
X sa používa pre Y	Bubon, hrkáľka, šatka, šalvia, pierko, amulety
X je spôsobom vykonávania Y	Bubnovanie, cestovanie, spev, tanec, meditácia
X je fáza/etapa Y	Stretnutie s členmi kruhu, očista, bubnovanie, rituálny spev, stretnutie s duchmi, zážitok, návrat
X je charakteristikou/atribútom Y	Silné, krásne, očisťujúce, desivé, nápomocné, techniky, učiť sa, energia

Štruktúrálné otázky

- Cieľ: overenie identifikovaných etnografom kultúrnych domén a určenie ďalších zahrnutých termínov
- V štruktúrálnej otázkach sa využívajú sémantické vzťahy, strešné termíny a zahrnuté termíny
- Aby etnograf položil štruktúrálnu otázku, musí vedieť, ako sa otázky kladú v prostredí, ktoré skúma.
- Typy štruktúrálnej otázky:
 - Verifikačné (Je bubnovačka druhom kruhu?)
 - Otázky k strešnému termínu (Existujú rôzne druhy kruhu? Aké?)
 - Otázky k zahrnutým termínom (Patria ku kruhu očista, bubnovanie a spev?)
 - Substitučné otázky:
 - Pôvodný výrok: *v medicínskom kruhu máš ten vnútorný kruh a ten vonkajší, a ten vonkajší je duchovný svet*
 - *v _____ máš ten vnútorný kruh a ten vonkajší, a ten vonkajší je duchovný svet*
 - *v medicínskom kruhu máš ten vnútorný kruh a ten vonkajší, a ten vonkajší je _____*

Sémantický vzťah	Štruktúrálna otázka
X je druhom Y	Aké druhy kruhu poznáte?
X je súčasťou Y	Čo všetko sa robí v kruhu?
X je výsledkom Y	Čo všetko sa stane po tom, ako cestujete v kruhu?
X je dôvodom pre Y	Prečo sa zúčastňujete kruhu?
X je miestom pre Y	Kde sa stretávate v kruhu?
X sa používa pre Y	Čo všetko používate, keď ste v kruhu?
X je spôsobom vykonávania Y	Ako sa dá cestovať v kruhu?
X je fáza/etapa Y	Aká je postupnosť pri stretnutiach v kruhu?
X je charakteristikou/atribútom Y	Ako by ste opísali kruh?

Postupnosť interview a analýzy pri etnografickom výskume

- Neformálne interview
- **Opisné otázky**
- **Doménová analýza**: určenie domén
- **Štrukturálne otázky**
- **Taxonomická analýza**: vytvorenie vnútornej štruktúry domén a identifikácia kontrastných kategórií významov
- **Kontrastné otázky**
- **Komponentná analýza**: hľadanie atribútov symbolov
- **Tematická analýza**: určenie vzťahu medzi kultúrnymi doménami

Princípy pri určení významu symbolov:

- **Relačný princíp**: význam symbolu sa môže určiť, keď sa určí jeho vzťah k ostatným symbolom
- **Princíp používania**: význam symbolu sa môže určiť, keď sa etnograf pýta na to, ako sa symbol používa (nie na to, čo symbol znamená)
- **Princíp podobnosti**: význam symbolu sa môže určiť, keď sa určí jeho podobnosť s inými symbolmi
- **Kontrastný princíp**: význam symbolu sa môže určiť, keď sa určí, čím sa odlišuje od iných symbolov

- **Zúčastnené pozorovanie**
- **Etnografické interview**

- Vizuálne metódy (fotografie, filmy)
- Historická analýza (historiografia)
- Orálna história
- Biografická metóda
- Prípadová štúdia
- Fókusové skupiny
- Sociálne mapovanie
- Genealogická metóda
- **Vignety**
- ...

"I'm getting too old to hunt. Let's contact that professor who wanted to study us and eat the students he sends to do the research."

Vigneta

- Krátky príbeh/scenár o hypotetickej (typickej) situácii, prezentovaný informátorovi/informátorke s cieľom získať údaje o jeho/jej názoroch, hodnotách, sociálnych normách atď.
 - Vo forme textu alebo obrázku
 - Konkrétne príklady ľudí/správania/situácií/štruktúr
 - Referenčné body pri skúmaní predstáv a postojov
- V kvalitatívnom výskume sa môže využívať ako komplementárna technika s cieľom:
 - Preskúmať konanie v určitom kontexte
 - Spresniť predstavu o tom, ako ľudia usudzujú v určitých situáciách
 - Poskytnúť informátorom menej osobný a teda aj menej ohrozujúci spôsob rozprávať o citlivých záležitostiach

Príklad 1.

Usudzovanie o morálnych normách

- Ak človek vie, že ľudia v istej situácii bežne podvádajú, ako to vplýva na jeho rozhodnutie podvádzať alebo nepodvádzať?
- ***Alex je prvák a len teraz začal štúdium. Dnes píše prvý test. Zdá sa mu, že test je príliš ťažký. Kamarát ho poprosí o pomoc. Alex vidí, že viacerí študenti si potajomky pomáhajú a myslí si, že takéto podvádžanie je bežné. Avšak je to v rozpore s jeho osobnými princípmi a cítil by sa vinný, keby podvádzał.***
- Otázky pre informátora/informátorku:
 - Čo si myslíte, čo urobí Alex?
 - Čo by ste urobili vy?

Príklad 2.

Povinnosti voči príbuzným

- Aký je vzťah medzi stupňom príbuzenstva a ochotou pomôcť v krízovej situácii?
- ***Jozef a Juraj sú bratia a každý z nich má rodinu. Jozef má 40 rokov, Juraj 45. Pred polrokom Jozef prišiel o prácu a nachádza sa v ťažkej finančnej situácii, keďže sa už dlho nemôže zamestnať. Juraj má dobrý príjem a má naštrené peniaze. Keď Jozef Juraja poprosí o pomoc, ten mu nepomôže.***
- Otázky pre informátora/informátorku:
 - Čo si myslíte o tom, že Juraj Jozefovi nepomohol?
 - Čo by ste urobili vy na jeho mieste?
- Premenné - vzťah:
 - Rôzne stupne príbuzenstva
 - Sused
 - Dobrý priateľ
- Premenné - osoba:
 - Rod
 - Vek
 - Rodinný stav
- Obmeny krízovej situácie: chirurgická operácia, požiar, vážny osobný problém

Príklad 3. Postoje k intímnyim prejavom na verejnosti

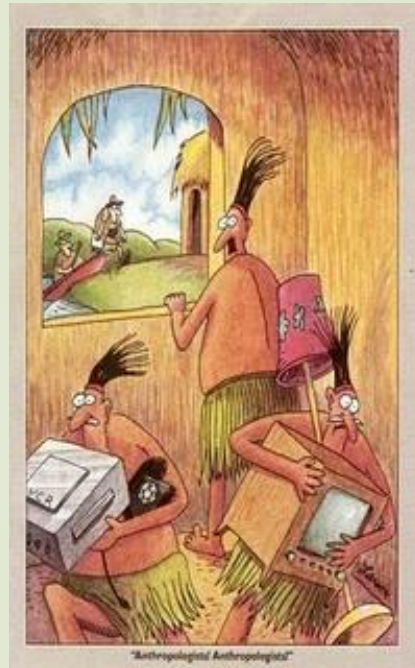

- Otázky pre informátora/informátorku:
- **Ako by ste zhodnotili to, ako sa správajú títo mladí ľudia na verejnosti ?**
- **Ako by ste sa cítili v tejto situácii vy?**

Literatúra

- Berg, B. (2001). *Qualitative Research Methods for Social Sciences*. Boston: Allyn & Bacon.
- Bengtson, V. W. Achenbaum, A. (eds.) (1993). *The Changing Contract Across Generations*. London: Transaction Publishers.
- Carrithers, M. (1990). Is Anthropology Art or Science? *Current Anthropology* 31 (3), 263-282.
- Douglas, J. D. (1976). *Investigative Social Research*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Finch, J. (1987) The Vignette Technique in Survey Research. *Sociology*, 21,105-14.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretations of Cultures*. New York: Basic Books.
- Hammersley, M. (1991). *What's Wrong With Ethnography?* London: Routledge.
- Lett, J. (1997). *Science, reason and anthropology: The principles of rational inquiry*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Lewis, H. S. (1998). The Misrepresentation of Anthropology and Its Consequences. *American Anthropologist*, 100, 3, 716-73.
- Marcus, G. (ed.) (1986). *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*. LA: University of California Press.
- Marcus, G. F., Fischer. M. J. (1986). *Anthropology as Cultural Critique*. Chicago: Chicago University Press.
- O'Rourke, J., Barnes, J., Deaton, A., Fulks, K. Ryan, K., Rettinger, D. (2010). Imitation Is the Sincerest Form of Cheating: The Influence of Direct Knowledge and Attitudes on Academic Dishonesty. *Ethics & Behavior*, 20(1), 47–64.
- Pike, K. (1967). Etic and emic standpoints for the description of behavior. In D. C. Hildum (ed.), *Language and thought: an enduring problem in psychology* (s. 32-39). Princeton, NJ: D. Van Norstrand Company.
- Rappoport, R. (1986). Desecrating the Holy Woman: Derek Freeman's Attack on Margaret Mead. *American Scholar*, 313/47.
- Rossi, A. (1993). Intergenerational Relations: Gender, Norms, and Behavior. In Vern L. Bengtson, W. Andrew Achenbaum, *The Changing Contract Across Generations*. London: Transaction Publishers.
- Sperber, D. (1998). Interpretatívna etnografia a teoretická antropológia. *Slovenský národopis* 46(2), 179-193.
- Spradley, J. (1979). *The Ethnographic Interview*. NY: Harcourt.
- Spradley, J. (1980). *Participant Observation*. NY: Holt, Rinehart and Winston.
- Wolf, E. (1964). *Anthropology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Ďakujem za pozornosť!

Tatiana Bužeková
Katedra etnológie a muzeológie FiF UK
dmtania@gmail.com